

УДК 372.3

DOI <https://doi.org/10.32782/2410-2075-2022-14.18>

ЕМПІРИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВПЕВНЕНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

ШВЕЦЬ ОКСАНА ВІКТОРІВНА

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і методики дошкільної та початкової освіти
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка
super.oksana7@ukr.net
orcid.org/0000-0001-7120-9299

У статті порушено проблему соціальної впевненості дітей старшого дошкільного віку. Наголошено, що провідним аспектом вдалої соціалізації дошкільників старших груп є впевненість у собі, що проявляється у ставленні дитини до дійсності, до самої себе, вмінні розв'язувати життєві завдання. Разом із тим, психолого-педагогічні особливості розвитку зазначеної якості особистості в старшому дошкільному віці вивчено недостатньо, тому виникає потреба в проведенні емпіричного вивчення рівнів соціальної впевненості у дітей старшого дошкільного віку.

Описано результати проведеного емпіричного дослідження, зроблено акцент на тому, що виокремлені критерії та показники (ставлення до себе, до навколишнього світу, фізіологічні ознаки) вияву соціальної впевненості або соціальної невпевненості до кожного із рівнів, дали змогу більш детально описати досліджувані процеси в групах дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: соціальна впевненість, соціальна компетенція, заклад дошкільної освіти, старший дошкільний вік, діагностичні методики, рівні соціальної впевненості, показники, критерії.

Постановка проблеми. Дошкільний вік є найважливішим періодом соціалізації дітей, оскільки дитина не лише здобуває компетентності в закладі дошкільної освіти, а й формує власний світогляд, вчиться здійснювати самоконтроль і самоорганізацію, взаємодіє з колективом, опановує здатності вирішувати складні життєві ситуації. З огляду на це, в освітньо-виховному процесі відбувається розвиток усіх складових самовдосконалення особистості старшого дошкільника, насамперед потреби в самоствердженні та самореалізації, що є невід'ємною частиною його соціального становлення.

Зазначимо, що від народження дитини до вступу до школи – це період оволодіння соціальним простором людських стосунків через спілкування з однолітками, близькими дорослими, а також через ігрові та реальні стосунки з дітьми різного віку. Характерними рисами емоційно-вольової сфери дитини старшого дошкільного віку є довільність поведінки й нове ставлення дошкільника до себе, до своїх можливостей та вчинків. Оволодіння вмінням керувати собою, регулювати власні

наміри, дії та вчинки стає окремим завданням, створюється відповідальне підґрунтя для усвідомлення дитиною своїх особистих властивостей, які формуються в неї в під час різних видів діяльності та спілкування під впливом оціночного ставлення оточення [1, с. 18].

Провідним аспектом вдалої соціалізації дитини старшого дошкільного віку є впевненість у собі, що проявляється у ставленні дитини до дійсності, до самої себе, вміння розв'язувати життєві завдання. Впевненість – це усвідомлене ставлення індивіда до власних здатностей в умовах реалізації їх у конкретній формі активності, основою якого є адекватна самооцінка [3, с. 115].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціальної компетенції стали предметом досліджень у кінці ХХ ст. (психологи (Ю. Меля, К. Рубін, Р. Хінтч), соціологи (В. Ядов, А. Корнілова, І. Титаренко), педагоги (Е. Коблянська, І. Песков, В. Кожевніков) вивчали сутнісні ознаки соціальної компетенції, описували та висвітлювали такі феномени: навички міжособистісної взаємодії, соціальну взаємодію дітей, особливості моти-

вації в дошкільному віці, готовність до життя, поведінкові сценарії дітей дошкільного віку, хоча не завжди вживали термін «соціальна компетенція» [2, с. 91].

Соціальну компетенцію розглядають як різновекторну ознаку особистості, яка своєю багатокомпонентністю охоплює всю сукупність та етапи функціонування особистості в соціумі, враховуючи при цьому певні психологічні складові особистості, як цінності, мотиви, настанови, переконання, здібності тощо, але, як і будь який вид компетенції, проявляється у певній діяльності, зокрема в міжособистісних стосунках [4, с. 94]. Вона включає: бажання й уміння спілкуватися з оточенням, з іншими людьми, наявність позитивної мотивації у стосунках із ними, впевненість у собі, емпатію і здатність керувати соціальними ситуаціями та застосовувати самостійно обрані, ефективні методи для досягнення комунікативних цілей завдяки наявному комунікативному досвіду [4, с. 95].

Науковиця М. Лук'янова зауважує, що соціальна компетенція простежується в активному освоєнні й присвоєнні людиною соціальних норм, правил, які виникають на різних етапах та у різних видах соціальної взаємодії, впливають на побудову, регулювання міжособистісних і внутрішньо особистісних соціальних відносин у суспільстві. Вище (наказом) вказане є показником значимості соціальної компетентності для внутрішнього світу людини і для набуття соціальної впевненості. Вкрай важливо наголосити, що соціальна компетентність постає і як результат, і як умова успішної соціалізації особистості в суспільстві [3, с. 116]. Високий рівень розвитку соціальної компетентності зумовлює легше протікання процесу соціалізації та забезпечує успішну міжособистісну взаємодію. Соціальна впевненість розглядається в контексті соціальної компетентності.

Соціальна впевненість – це здатність дитини почувати себе комфортно в колективі, реалізуючи свій власний потенціал [5, с. 65]. Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчив, що соціальна невпевненість на рівні зовнішніх поведінкових проявів висвітлюється в різному контексті: як неко-

мунікабельність, скутість, сором'язливість, боязнь, актуальність, тобто як гіпоактивність. Г. Назаренко виховання соціальної впевненості у дітей дошкільного віку вважає основоположним принципом неперервності освіти, оскільки уточнення принципу виховання, на думку науковця, дозволяє стверджувати, що навчання та виховання має стати основою задля поступового природнього переходу дитини від статусу дитини дошкільного віку до учня початкової школи [2, с. 92].

Виховання впевненості у дітей шести-семи років висвітлено в працях І. Волкова, М. Мішечкіної, Н. Молостової, Т. Поніманської. Питання розвитку соціальної впевненості розглядалося крізь призму різних наукових пошуків (О. Байер, Л. Божович, Ж. Гордєєва, Г. Гумєнюк, О. Кононко, В. Котирло, С. Кулачківська, С. Ладивір, М. Лісіна, Т. Піроженко, М. Поддяков, С. Тищенко, Л. Уманець, І. Чеснокова й ін.) [4, с. 96].

Сучасні дослідники (О. Байер, С. Бодейко, М. Боришевський) наголошують, що впевненість у собі формується протягом життя суб'єкта та знаходить вияв у вмінні вирішувати складні життєві ситуації, усвідомленні власних дій тощо. Впевненість у собі – це особливий вольовий стан, що формується під дією виховних впливів. Найчастіше в педагогічній і психологічній літературі невпевненість у собі на рівні зовнішньої поведінки описана як гіпоактивність [1, с. 19]. Якщо ж невпевненість на глибинному особистісному рівні вважати невпевненістю в собі, у своїй доцільності в соціумі, конфліктом індивідуального й соціального, то її проявом може бути і гіперактивність у вигляді неслухняності й агресивності. І те й інше – гіперактивність і гіпоактивність – часто є формами неадекватних захисних механізмів соціально невпевнених дітей. Разом із тим, психолого-педагогічні особливості розвитку зазначеної якості особистості у старшому дошкільному віці вивчено недостатньо, тому виникає потреба у проведенні емпіричного дослідження рівнів соціальної впевненості у дітей старшого дошкільного віку.

Мета статті – проаналізувати результати констатувального етапу дослідження щодо

виявлення рівнів соціальної впевненості у дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Вирішення завдань дослідження передбачало проведення констатувального етапу експерименту, метою якого було виявлення рівнів соціальної впевненості у дітей старшого дошкільного віку. Завдання констатувального етапу дослідження:

- 1) обрати методики для дослідження;
- 2) розробити анкети для вихователів для визначення особливостей роботи щодо розвитку соціальної впевненості у дітей старшого дошкільного віку;
- 3) здійснити аналіз одержаних результатів дослідження.

Дослідження було проведено на базі закладу дошкільної освіти (надалі – ЗДО) «Сонечко» Рівненського району Рівненської області. У нашому експерименті взяли участь 30 дітей старшого дошкільного віку та 4 вихователі.

На констатувальному етапі дослідження було використано такі методи дослідження: спостереження, бесіди з дітьми старшого дошкільного віку та вихователями ЗДО, методики «Сходінки», «Намалюй себе», «Впевненість у собі», анкетування дітей та вихователів. Проведене анкетування вихователів ЗДО показало, що вони ознайомлені із видами та ступенями адаптації дитини до умов ЗДО, щоденно звертають увагу на емоційний стан дітей у перші дні їхнього перебування в закладі, прагнуть створити належні умови для формування та розвитку у вихованців позитивного емоційного ставлення до дітей в групі та до навколишнього світу. Проте завдання щодо формування у дітей впевненості в собі і в своїх силах, а також позитивного ставлення до себе, розвиток ініціативності, прийняття себе таким, як є, і інших дітей, подолання відчуття меншовартості, агресії через невміння йти на компроміс, вигідності поведінки, закритості ними не ставиться за мету, бо розглядається в контексті розвитку соціальної компетентності.

У контактах вихованців ЗДО було виявлено певну кількість дітей, які погано пристосовані до життя, та не прагнуть самотійно знайти способи вирішення будь-яких життєвих

завдань, а прагнуть одержати готові відповіді без власних зусиль. Вони зорієнтовані не на процес, а на результат. Як показав аналіз спільних ігрових дій дошкільників, вони:

- не здатні самотійно виконувати певні ігрові дії без контролю дорослого, бо не вміють оцінювати власні сили, співвідносити мету та засоби її досягнення;
- всі ігрові дії мають спрощений емоційний фон (неможливість виразити любов чи нелюбов до однолітків, дорослих; повідомити, що не подобається тощо);
- багато дітей не мають ігрового досвіду, не вміють спокійно гратися поруч із ровесниками, що призводить до підвищеного шумового фону в ігровій кімнаті (діти сперечаються, хто буде першим гратися іграшкою, критикують дії одне одного). Тому одні вихованці починають нервувати, проявляють агресивні дії, впадають у різні стани афекту (плач, крик, істерика). Інші через відсутність емоційного комфорту починають виконувати компенсаторні стереотипні дії (погойдування, смоктання пальців, монотонний спів, кусають чи щипають інших дітей, гризуть нігті).

Результати констатувального етапу дослідження засвідчили відсутність спеціальної методичної літератури про соціальну впевненість дітей дошкільного віку, однак є папка-ширмочка «Аналіз поняття «соціальна компетентність особистості» в українських та зарубіжних наукових працях», яку розробили вихователі старшої групи під час проходження курсів підвищення кваліфікації. Загалом, педагогічний колектив ЗДО недостатньо підготовлений до забезпечення ефективності процесу розвитку соціальної впевненості у дітей старшого дошкільного віку.

Під час спостереження за діяльністю дітей старших дошкільних груп було визначено, що серед показників невпевненості дошкільників є: труднощі у висловлюванні почуттів, неприйняття себе, відчуття приниженості або меншовартості, висока рухова активність, підвищена емоційна збуджуваність (гіперактивність) та низька рухова активність, з вираженою апатією, загальмованістю, ревнощі, заздрощі, ненависть, розчарованість, відсутність само-

поваги, невпевнена постава, хода, скуті рухи та жести, негативна міміка тощо. Під час спостереження за дітьми в ігровій діяльності, під час занять було враховано ще такі фактори:

- 1) відповідність занять віку дитини, її емоційно-психологічному стану;
- 2) врахування індивідуальних особливостей дитини (інтелектуального потенціалу, якості мовлення, пам'яті, уваги, уяви та ін.);
- 3) з якої сім'ї дитина (благополучної, неблагополучної, повної чи не повної), бо це суттєво впливає на формування соціальної впевненості.

Зафіксовано для себе, що більшість занять тривають 25-30 хвилин, структура занять охоплює організаційний та зацікавлюючий моменти, демонстрацію відео, мультимедійних презентацій «Як бути впевненим», «Чому мої друзі впевненіші за мене», «Як перестати соромитися» та ін. Привернуло увагу, що вихователі детально проводять обговорення почутого та побаченого засобами ігрової діяльності, технологій (сюжетно-рольової гри, рухливих та настільних ігор), навчають дітей навичкам впевненості у собі.

Спостережено проведення таких занять у ЗДО: тематичні заняття «Я впевнений/а у собі», «Казка про впевнену дівчинку», «Казка про впевненого та невпевненого хлопчика», на яких діти розглядали важливі для їхнього особистісного розвитку теми. Інтегровані заняття «Смерч у дії», «Вулкан», «Я на безлюдному острові: мої дії», «Я серед дикунів», «Я сам на морі», «Я і мій настрій» тощо були дещо іншого спрямування: збагачували, закріплювали практичний і теоретичний досвід дітей старшого дошкільного віку, давали їм змогу робити власний вибір, обговорювати його специфіку, проявляти ініціативну, самостійно вибирати товариша для групових завдань тощо. Можемо зробити висновок, що усі спостережувані нами форми роботи щодо формування соціальної впевненості були спрямовані на вирішення таких завдань:

- 1) формування та закріплення навичок комунікації у різних ситуаціях спілкування;
- 2) закріплення в іграх конструктивних форм поведінки та моделей впевненої у собі особистості;

- 3) вміння здійснювати оціночні судження;
- 4) формування здатностей іти на компроміс, ділитися іграшками, товаришувати з усіма;
- 5) здатність ставити перед собою мету і досягати її;
- 6) розвивати навички самоконтролю, рефлексії, творчості, креативності, успішності тощо;
- 7) розвивати навички міжособистісної взаємодії, вміння виражати свої емоції, почуття, користуватися жестовою мовою.

Метод бесіди був використаний з метою визначення рівня соціального розвитку дітей. Для проведення бесіди було розроблено серію запитань. Опишемо отримані відповіді на розроблені запитання для старших дошкільників. Отож, на перше запитання «У які ігри ти любиш гратися?» діти дали такі відповіді: «У ведмедя у бору», «Спіймай комара», «Веселий світлофор», «Що змінилося?», «Хованки», «Класики», «Відгадай актора», «Спіймай мене», «Вгадай за голосом» та ін. Ці ігри ми відносимо до групи тих, що свідчать про високий рівень розвитку соціальної впевненості у старших дошкільників.

На друге запитання бесіди «Які в тебе улюблені іграшки?» діти відповіли, що це ляльки, муляжі овочів, фруктів, телефон, праска, ігрові комоди, м'які іграшки-тваринки, машинки, книжечки з пазлами, роботи. Ми помітили гендерні відмінності у доборі та використанні іграшок, діти їх обирають, мотивуючи, як ними гратимуться, визначають дітей, що потрібні їм задля гри. Хлопчики частіше хочуть гратися з хлопчиками, а дівчатка – з дівчатками. Лише окремими іграшками (конструктором, настільними іграми) діти граються попарно: хлопчик-дівчинка, бо так їм більш подобається, вони навчаються ділити улюблену іграшку чи гру.

Третім запитанням було «Які в тебе є іграшки?». Відповідаючи, діти назвали дуже багато різноманітних іграшок, які вони мають в закладі дошкільної освіти та вдома: пазли, ігри з вкладками, ляльки, машинки, кубики, конструктори, літаки, «ігри для двох» – так назвали старші дошкільники різні настільні ігри, які люблять грати спільно з іншими

дітьми та ін. Це стало вагомим показником, щоб віднести частину дітей до групи високого рівня розвитку соціального розвитку. Наступним було запитання «Якій іграшці ти віддаєш перевагу?». Відповіді хлопчиків та дівчаток розділилися: одні вибрали конструктор, а інші – ляльки. «Як ти граєшся з цими іграшками?» – більшість дітей старшої групи на це запитання зазначили, що люблять гратися з друзями, а лише двоє діток із 30-ти відповіли, що люблять гратися наодинці. Шосте запитання звучало так: «В які ігри ти з ними граєш?». Усі діти обрали сюжетно-рольові ігри, рухливі та настільні ігри, що передбачають взаємодію з іншими дітьми, роботу в парах, колективну творчість тощо. В цих іграх діти відчувають свою ідентичність, гармонійність, оптимізм стосовно себе, можуть бути відкритими для висловлення почуттів, чіткими у висловлюванні своєї думки, демонструвати набуті фізіологічні вияви впевненості (впевнену ходу, сміливі рухи, впевнений погляд уперед тощо) або соціальної невпевненості (жести закритості, негативна міміка, невпевнена постава, труднощі у висловлюванні тощо).

Сьоме запитання «Ти любиш гратися одна або з іншими дітьми чи дорослими?» дамо такі результати: 28 дітей обрали спільні ігри з іншими дітьми і лише 2 – самостійні ігри наодинці. Така відповідь була зумовлена тим, на нашу думку, що діти можуть цим демонструвати певні показники вияву соціальної впевненості (реалізм, життєствердність, внутрішня стійкість, відсутність агресії, відчуття радості від спілкування з іншими дітьми) або невпевненості стосовно до себе (неприйняття себе, меншовартість, відчуття приниженості, скептичне ставлення до всіх оточуючих, заздрощі, відсутність самоповаги та ін).

Наступним було запитання «З ким ти любиш гратися в закладі дошкільної освіти?», на яке діти відповідали по різному: називали імена своїх найкращих друзів; окремі діти зазначили, що це домашні улюбленці (кіт, собака, морська свинка тощо). Це запитання дало змогу нам виокремити показники вияву соціальної впевненості або невпевненості щодо навколишнього світу. Соціально впев-

нені діти люблять гратися з усіма, бо вони сміливі, рішучі, спонтанні, здатні висловлювати та приймати похвалу, мають високий рівень самоповаги та ін., а соціально невпевнені діти зазвичай нерішучі, неініціативні, не вміють виражати свої емоції і почуття, можуть мати розлади стосунків з оточенням, бути заздрісними або ж ненависними по відношенню до своїх однолітків і т. д.

На дев'яте запитання бесіди «Ким ти частіше всього буваєш у грі, у якій ролі?» та десяте «Ким би ти хотіла (в) бути в грі, у якій ролі?» ми отримали такі відповіді: головні ролі в іграх займає близько десяти дітей старшої групи, інші – виконують допоміжні ролі, бо почувують себе невпевнено, соромляться, боязкі. Здебільшого соціально невпевнені діти не здатні оцінювати власні сили, консервативні у діях та задумах, демонструють ригідність поведінки, відсутність самоповаги. Соціально впевнені діти чітко характеризують свої бажання у грі, ставлять перед собою цілі і шукають способи їх досягнення, відкрито виражають бажання брати на себе головні ролі, навіть якщо мають боязнь чи не вдасться усе реалізувати. Цікаво було також зауважити, що діти віддають перевагу ролям, які дають змогу їм більше рухатися (бігати, стрибати тощо) і відповідно, що місять менше словесного супроводу: мінімум слів, реплік. Таким чином, результати проведеної бесіди були значущими для визначення рівня соціального розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Також було проведено анкетування для визначення асоціальності у дітей старших дошкільних груп.

Результати анкетування такі:

- до високого ступеня асоціальності – 8-10 балів (характерні ознаки таких дітей: труднощі у висловлюванні, відчуття приниженості, меншовартості, скептицизм, нерішучість, розлад стосунків з оточенням, дискредитація гідностей іншої людини, ригідність поведінки, неможливість виражати свої емоції та почуття через замкнутість тощо, ми не віднесли жодної дитини);
- до середнього ступеня асоціальності – 4-7 балів було віднесено 2 дитини із

30 (характерні ознаки таких дітей: невпевнена постава, скуті рухи та жести, переважання негативної міміки з бідним репертуаром, мала кількість друзів, невміння приймати похвалу чи критику негативне ставлення до життя, неприйняття себе (повне або часткове);

– до низького ступеня – 1 дитину (характерні ознаки: труднощі у висловлюванні власної думки чи емоцій, розчарованість, невміння оцінювати власні сили, агресія, відсутність самоповаги, розлад стосунків з батьками або однолітками). Попри те, що були виявлені із досліджуваних троє дітей із проявами асоціальності, ми розуміємо й те, що за умов систематичної роботи з ними ці діти з легкістю подолають усі наявні в них труднощі у спілкуванні з оточенням: вихователем, однолітками, та можливо, і батьками. Щодо застосованих діагностичних методик, то надано їхній опис у таблиці 1.

Застосування методики 1 «Сходинки» під час роботи з дітьми старшого дошкільного віку дало змогу констатувати, що *неадекватно завищена самооцінка* (старший дошкільник не роздумуючи, ставить себе на найвищу сходинку, аргументуючи свій вибір, посиляється на думку дорослого, коментує свій вибір приблизно так: «Я найкращий/а серед інших дітей, тому моє місце саме на найвищій сходинці») характерний для 12 осіб із 30 обраних для дослідження дітей. Ці діти у ставленні до себе ідентичні, гармонійні, відкриті, життєрадісні, спонтанні, наполегливі, приймають себе такими, якими вони є. Характерними зовнішніми (фізіологічними ознаками) є: впевнена постава, хода, сміливі та рішучі рухи, відкрита усмішка, упевнений погляд вперед.

Завищена самооцінка була характерна для 8 дітей із 30. Ці восьмеро дітей після роздумів та вагань ставлять себе на найвищу сходинку, при цьому пояснюють та аргументують, чому зробили саме такий вибір. Діти із такою самооцінкою дають собі таку оцінку: «Я, звичайно, хороший/а, хоча іноді лінуюся, поводжуся не так, як треба. Проте все одно моє місце саме тут, на цій високій сходинці». Фізіологічними проявами таких дітей є: впевнена або невпевнена

хода, різноманітна міміка: від позитивної до негативної з бідним репертуаром, спонтанність або нечіткість висловлювань. Десятеро дітей мали занижену самооцінку. Характерно, що якщо у дитини занижена самооцінка, вона без вагань зупиняє свій вибір на нижній сходинці, пояснюючи свій вибір тим, що погано поводиться, часто отримує зауваження від дорослих. Діти дошкільного віку часто наголошують, що вони не варті подарунків, уваги батьків через те, що часто поводять себе не дуже добре, є нечемними. Характерними фізіологічними ознаками таких дітей є невпевнена постава, скуті рухи, замкнутість, нерішучість, відсутність радісних емоцій. Можливий варіант повної відмови від виконання завдання через високу тривожність та невпевненість не був спостережений під час нашого дослідження.

Методика «Намалюй себе» дала змогу визначити емоційно-ціннісне ставлення до себе старшого дошкільника. Вдалося дізнатися, що переважна кількість дітей оцінює себе емоційно позитивно, як хорошого хлопчика чи дівчинку, що робить добрі вчинки. Це відображено у дитячих малюнках різнобарвних, без деталей чорного та коричневого кольорів.

Коротко опишемо процес виконання дітьми тестового завдання за методикою 3 – «Впевненість у собі». Під час відповідей на запитання у дітей старшого дошкільного віку виявлялися труднощі з умінням оцінити себе, свої якості та можливості. Ми помітили в багатьох дітей невміння оцінювати власні сили, нездатність співвідносити мету та засоби її досягнення, ревнощі, ригідність поведінки. Необхідність оцінити ставлення до партнерів у дошкільників викликає труднощі. Розглянемо деякі аспекти з якими зіткнулись під час дослідження за цією методикою. Неоднозначно діти сприйняли твердження «Я можу робити те що, хочу, коли хочу і з ким хочу, якщо це не заважає і не ображає інших». Дітям було важко відреагувати на цю фразу. Організатору дослідження доводилося пояснювати, що їхня діяльність іноді може ображати товариша або партнера по грі. Після усвідомлення твердження діти старшого дошкільного віку зазначали, що не хотіли б нікого ображати та заважати іншим, але не завжди так вихо-

Діагностичні методики дослідження

Назва методики	Мета методики та Інструкція до проведення
<p>Методика № 1 «Сходинки»</p>	<p>Завдання: дослідження самооцінки дитини. Дітям пропонується для розгляду картинка із зображеною драбинкою. Дається таке пояснення «Тобі треба всіх дітей розсадити на сходинках так, як би ти визначив дітей: добрі, слухняні, привітні тощо (на верхній); ті, хто інколи порушують дисципліну, але в цілому тобі подобаються, бо вони активні на заняттях, активні в іграх тощо (на середній); діти, які, на твій погляд, сваряться з іншими дітьми, не слухають вихователя, заважають на заняттях тощо (на нижній). Після виконання цієї роботи, дитині пропонується визначити своє місце на символічній драбинці. Бажано почути від дитини пояснення щодо вибору місця інших дітей та свого власного. Під час виконання дитиною цього завдання необхідно звернути увагу, чи відчуває вона сумніви, чи роздумує, чи діє швидко та впевнено. У випадку, якщо дитині важко визначитися, вихователю треба допомогти уточнювальними запитаннями, порадами тощо.</p> <p style="text-align: center;">Інтерпретація результатів</p> <p><i>Неадекватно завищена самооцінка.</i> Не роздумуючи, ставить себе на найвищу сходинку, аргументуючи свій вибір, посилається на думку дорослого, коментує свій вибір приблизно так: «Я найкращий серед інших дітей. Моє місце саме на найвищій сходинці». <i>Завищена самооцінка.</i> Після роздумів та вагань дитина ставить себе на найвищу сходинку, при цьому пояснює та аргументує, чому зробила саме такий вибір. Можливий варіант пояснення своїх дій зовнішніми, незалежними від неї, причинами, дає собі таку оцінку: «Я, звичайно, хороший, хоча іноді лінуюся, поведжуся не так, як треба. Проте все одно моє місце саме тут». <i>Якщо в дитини занижена самооцінка,</i> вона без вагань зупинить свій вибір на нижній сходинці, пояснюючи свій вибір тим, що погано поводить, часто отримує зауваження від дорослих. Можливий варіант повної відмови від виконання завдання через високу тривожність та невпевненість.</p>
<p>Методика № 2 «Намалюй себе»</p>	<p>Завдання: визначення емоційно-ціннісного ставлення до себе старшого дошкільника. Ця методика заснована на вивченні самооцінки та загального емоційного ставлення до себе дітей старшого дошкільного віку. Методика може проводитися як фронтально, так і індивідуально. Вихователь звертається до дітей: «Зараз ви будете малювати. Спочатку намалюєте поганого (неслухняного, грубого) хлопчика або погану дівчинку. Будете малювати трьома олівцями. Виберіть ці олівці і покажіть їх мені. Ті, що залишилися, відкладіть». Необхідно переконатися, що всі діти правильно зрозуміли завдання. Тільки після того, як вихователь переконався у розумінні дітьми завдання, можна починати малювання. Необхідно звернути увагу дітей на колір олівців, а не на якість виконання самого малюнка. Як правило, діти для першого малюнку використовують яскраві кольори олівців – червоні, жовті, блакитні тощо. Після того як всі діти закінчили малювати, дається така інструкція: «А тепер відкладіть ті олівці, якими ви малювали, і візьміть ті, що залишилися. Покажіть мені їх. Цими олівцями ви намалюєте хорошого (ввічливого, доброго) хлопчика або гарну дівчинку. Починаємо малювати». Зазвичай залишаються олівці чорного, коричневого, сірого кольорів. Необхідно переконатися, що всі діти правильно зрозуміли і виконали цю інструкцію. Тільки після того, як діти виконали перший та другий малюнок, слід переходити до оголошення третього завдання. Інструкція, що дається перед третім малюнком: «А зараз кожен з вас намалює себе. Себе ви можете малювати всіма шістьма олівцями. Візьміть всі олівці в руку і покажіть мені. А ось зараз увага! Нехай ваш малюнок буде з секретом. Якщо хто-небудь захоче намалювати себе схожим на доброго хлопчика або гарну дівчинку, то нехай в малюнку буде більше тих кольорів, якими ви малювали хорошого хлопчика або дівчинку. А якщо захочеться намалювати себе, схожим на поганого, то тоді в ньому буде більше тих кольорів, якими малювали поганого хлопчика або дівчинку. Але спробуйте при зображенні себе використовувати олівці усіх кольорів». Після цього слід коротко повторити інструкцію та відповісти на запитання дітей. Дуже важливо відповісти на усі запитання дітей, щоб кожен зрозумів, як треба виконувати третій малюнок.</p>
<p>Методика № 3 «Впевненість у собі», тестування</p>	<p>Завдання: дослідити, наскільки дитина відчуває себе впевненою у власних силах. Дітям пропонується прослухати 10 тверджень. Педагог, який проводить тестування, зачитує дитині словесне твердження й фіксує відповідь у квадратик (біля відповіді ставиться позначка). У кожному рядку може стояти лише одна позначка. Дітям пояснюють, що відповіді на кожне з наведених далі запитань, мають відображати те, що вони думають. Бажано проводити цей тест у зручній для кожної окремої дитини обстановці. Якщо ж дитина соромиться або розгублено себе відчуває, це також показник. Але треба розмежовувати особливості характеру дитини та її реальне реагування на оголошені твердження.</p>

дять. Окремі опитувані відповідали, що не має різниці, які почуття в інших, головне, щоб їм було добре. Такі твердження було прикро чути, однак вони чесні з боку дітей. Водночас одержані відповіді засвідчили показники вияву соціальної невпевненості дітей у собі.

Друге твердження звучало так: «Я легко отримую бажане. Якщо я чогось дуже-дуже захочу, то обов'язково досягну цього». Відповіді дали можливість зробити висновок щодо переконань дітей – якщо сильно захотіти, то це можливо отримати і не важливо, яким саме способом. Однак були й такі висловлення, що свідчили про неможливість швидкого і легкого вибору стилю поведінки для отримання бажаного. Це питання дало змогу вкотре виокремити соціально впевнених дітей: рішучих, ініціативних, які оптимістично дивляться на життєві ситуації та рішучі в діях. Діти старшого дошкільного віку плуталися в тому, що вони хочуть, чи це можливо або ж як цього можна досягнути. Сумніви викликали думки про те, як вчиняти у випадку, якщо це комусь не сподобається (хочу грати гру, але іграшка для цієї гри знаходиться в когось із дітей і дитина ця не хоче мені її давати тощо). Тест викликав багато роздумів, але дав змогу зібрати ще більше даних щодо досліджуваної проблеми. Проаналізувавши протоколи поведінки дітей в умовах ЗДО і виявивши подібні прояви порушення поведінки (почуття меншовартості, негативізм, уникання спільної діяльності, нерішучість, невпевненість, обмеженість і вибірковість у контактах, несмілива хода, рухи, розлад стосунків з близькими людьми тощо), ми визначили групи вихованців із:

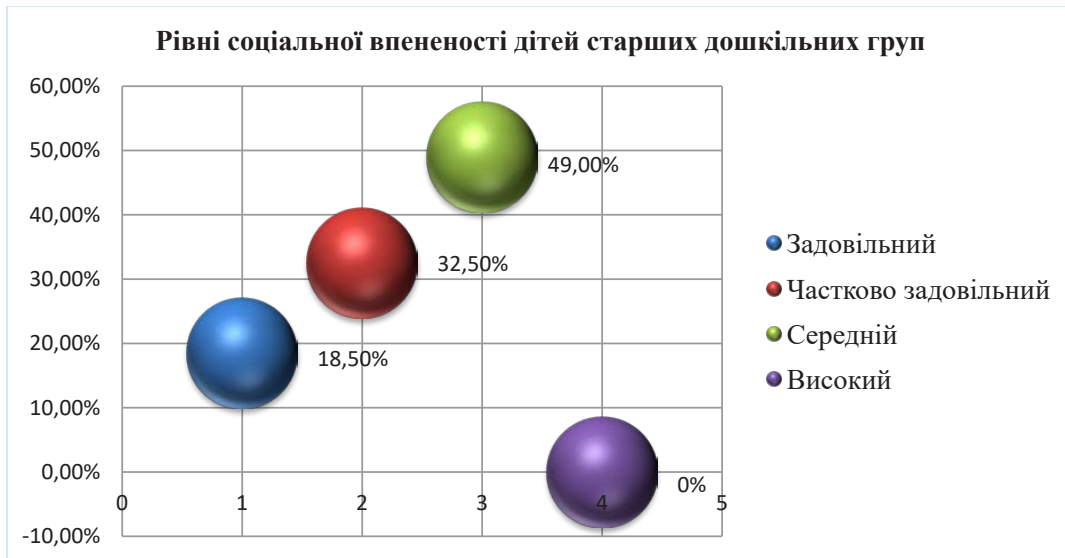
– *задовільною соціальною впевненістю* (18,50 %). У цю кількість ввійшли неврівноважені, збудливі діти, негативні емоції яких проявляються в таких афективних станах, як плач, скептицизм, гнів, пустощі, агресія, заздрість, ревності. Такі діти віддавали перевагу спілкуванню з дорослими, надмірно конфліктували з ровесниками через невміння оцінити свої сили щодо конкретних вимог, невміння йти на компроміс, нездатність встановлювати контакти з іншими, приймати похвалу або ж критику, часто порушують особистий простір

інших дітей, що призводить до конфліктних ситуацій.

– *частково задовільною соціальною впевненістю* (32,50%): діти старшого дошкільного віку схильні проявляти асоціальні форми поведінки (провокування конфліктів, бійок, демонструють непослух, схильні до руйнівних дій в найближчому соціальному оточенні). Тривалість асоціальних форм поведінки й афективних станів у дітей є короткочасною. Бажання дитини брати участь у певному виді діяльності також залежить від її хвилинного настрою. Діти відчують труднощі у ставленні до себе, навколишнього світу, що знаходить відображення у фізіологічних проявах: невпевнена хода, міміка, жести, мова тощо.

– *середнім рівнем соціальної впевненості* (49,00%). Рівень включення дітей старшого дошкільного віку в будь-яку діяльність найчастіше характеризується як гіперактивний. Діти ініціативні, внутрішньо стійкі, оптимістичні, життєрадісні, беруть на себе головні ролі в іграх, прагнуть допомогти іншим дітям, якщо помічають важку ситуацію. Також вони характеризуються тим, що можуть встановлювати контакти з оточенням, чіткі у висловлюванні своїх думок, почуттів, емоцій, вміють оцінити себе і свою поведінку, приймають себе такими, як вони є (веселими, товстими, занадто балакучими тощо). Рівень самоповаги дуже високий, що відображає фізіологічна сторона соціальної впевненості: впевнений погляд, постава, хода, міміка, жести. Діти цієї групи ініціативні, часто можуть переоцінювати свої можливості, але прагнуть бути потрібними для своєї групи дітей, помічником для вихователя ЗДО. Легко йдуть на контакт з дорослими та однолітками, веселі та жваві. Якщо такі діти ставлять собі мету, то вже навіть у своїх шість років вони шукають способи її досягнення, що дуже важливо для подальшого гармонійного становлення особистості дошкільника. Дорослим важливо підтримувати такого роду починання, щоб дитина закріплювала вміння приймати похвалу.

Узагальнено результати нашого дослідження в діаграмі 1.

Діаграма 1

Висновки. Отож, з'ясовано, що до високого рівня не було віднесено жодної дитини із обраних дітей старшого дошкільного віку. До середнього рівня розвитку соціальної впевненості ми віднесли 49, 00% (16 осіб) досліджуваних на основі застосованих діагностичних методик та інших використаних методів дослідження, до частково задовільного рівня соціальної впевненості – 32,50 % (11 осіб), а до задовільного – 18,50% (3 особи) дітей старшого дошкільного віку. Виокремлені показники (ставлення до себе, до навколишнього світу, фізіологічні ознаки) вияву соціальної впевненості або соціаль-

ної невпевненості до кожного із рівнів дали змогу більш детально описати досліджувані нами процеси в групах дітей старшого дошкільного віку. Таким чином, результати констатувального етапу дослідження засвідчили, що розвиток соціальної впевненості у дітей старшого дошкільного віку характеризується певними психолого-педагогічними особливостями, які нам вдалося дослідити та описати.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в розробці тренінгових занять для формування соціальної впевненості у дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бодейко С. В. Виховання соціальної впевненості у дітей дошкільного віку. *Наука, освіта, суспільство очима молодих : Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих науковців*. Рівне : РВВ РДГУ, 2018. С. 18–19.
2. Горбатих В. В. Батьки як чинник впливу на становлення самоставлення дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. К., 2018. Т. IV. Вип. 14. С. 91–103.
3. Мішечкіна М. Є. Роль сім'ї у вихованні впевненості в собі у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр.* К. ; Запоріжжя, 2005. Вип. 35. Кн. 2. С. 115–121.
4. Савченко Ю.Ю. Особливості формування статево-рольових уявлень у старших дошкільників. *Молодий вчений*. Видавничий дім «Гельветика». 2017. Вип. 10. С. 94–97.
5. Швець О. Соціально впевнена особистість старшого дошкільника: психолого-педагогічні аспекти проблеми. *«Наука і техніка сьогодні» (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Техніка», Серія «Фізико-математичні науки»)* : журнал. 2022. № 2(2). С. 65–76.

EMPIRICAL DETERMINATION OF THE LEVEL OF SOCIAL SECURITY IN CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE

SHVETS OKSANA

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Preschool and Primary Education
Kremenets Taras Shevchenko Regional Academy of Humanities and Pedagogy

Introduction. In the article the author raises the issue of social security of older preschool children. It is emphasized that the leading aspect of successful socialization of an older preschool child is self-confidence, which is manifested in the child's attitude to reality, to himself, the ability to solve life's problems. At the same time, psychological and pedagogical features of the development of this quality of personality in the senior preschool age are insufficiently studied, so there is a need for an empirical study of levels of social confidence in older preschool children.

Purpose. The purpose of the article is to analyze the results of the ascertaining stage of the study to identify levels of social confidence in older preschoolers in the preschool.

Methods. Research methods: analysis of psychological and pedagogical literature, legal documents, observations, interviews with older preschool children and educators, methods "Steps", "Draw yourself", "Self-confidence", questionnaires for children and educators.

Results. It was found that no child from the selected experimental children of older preschool age was classified as high. To the average level of development of social confidence, we attributed 49, 00% (16 people) of respondents on the basis of applied diagnostic techniques and others. used research methods, to a partially satisfactory level of social confidence – 32,50% (11 people) and to a satisfactory – 18,50% (3 people) of older preschool children. The indicators we selected (in relation to ourselves, the world around us, physiological signs) of the manifestation of social confidence or social insecurity at each level, allowed us to describe in more detail the processes we studied in groups of older preschool children.

Originality. The method of studying the state of development of social confidence of senior preschoolers in preschool education has been improved. Further development of the issue of empirical study and development of social confidence in older preschool children in preschool institutions and at home.

Conclusion. The results of the ascertaining stage of the study showed that the development of social confidence in older preschool children is characterized by certain psychological and pedagogical features that we were able to explore and describe.

Keywords: social confidence, social competence, preschool education institution, senior preschool age, diagnostic methods, levels of social confidence, indicators, criteria.

REFERENCES

1. Bodeiko, S. V. (2018). Vychovannia sotsialnoi vpevnenosti u ditei doshkilnogo viku. *Nauka, osvita, suspilstvo ochyma molodykh: Materialy XI Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii studentiv ta molodykh naukovtsiv*. Rivne: RVV RDHU, 18–19 [in Ukrainian].
2. Horbatykh, V. V. (2018). Batky yak chynnyk vplyvu na stanovlennia samostavlennia ditei starshoho doshkilnogo viku. *Aktualni problemy psykhologii: zb. nauk. prats Instytutu psykhologii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy*. Kyiv, vol. IV, 14, 91–103 [in Ukrainian].
3. Mishechkina, M. Ye. (2005). Rol simi u vykhovanni vpevnenosti v sobi u ditei starshoho doshkilnogo ta molodshoho shkilnogo viku. *Pedahohika i psykhohiia formuvannia tvorchoi osobystosti: problemy i poshuky: zb. nauk. pr.* Zaporizhzhia, 35, vol. 2, pp. 115–121 [in Ukrainian].
4. Savchenko, Yu. Yu. (2017). Osoblyvosti formuvannia statevo-rolovykh uiavlennia u starshykh doshkilnykiv. *Molodyi vchenyi*. Vydavnychiy dim "Helvetyka", 10, 94–97 [in Ukrainian].
5. Shvets, O. (2022). Sotsialno vpevneniia osobystist starshoho doshkilnyka: psykhologo-pedahohichni aspekty problemy. "Nauka i tekhnika sohodni" (Seriia "Pedahohika", Seriia "Pravo", Seriia "Ekonomika", Seriia "Tekhnika", Seriia "Fizyko-matematychni nauky"): zhurnal, 2, 65–76 [in Ukrainian].